

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΖΩΡΕΣ *

Υπό ΣΤΡΑΤΗ Δ. ΣΩΜΕΡΙΤΗ

Ο μέγιστος από τους Γάλλους σοσιαλιστές, ο Ζαν Ζωρές, πού φέτος συμπληρώθηκαν εκατό χρόνια από την γέννησή του, είδε το φῶς τῆς ἡμέρας στήν πόλη Κάστρ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας στίς 3 Σεπτεμβρίου 1859 ἀπό μέτρια ἀστική οἰκογένεια. Ὑστερα ἀπό λαμπρές σπουδές στό λύκειο τῆς πατρικῆς του πόλης τίς συνεχίζει στό Παρίσι, στό Λύκειο τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου καί τό 1878 γίνεται δεκτός πρῶτος στήν Ecole Normale Superieure. Μελετᾷ φιλοσοφία καί τό 1881 ἔρχεται τρίτος—δεύτερος εἶταν ὁ Ἄνρι Μπερζόν—στόν διαγωνισμό ὑφηγεσίας.

Ἀπό τό 1881 ἕως τό 1883 διδάσκει φιλοσοφία στό λύκειο τῆς Ἄλμπι. Τό 1883 ὀνομάζεται maître des conferences στό Πανεπιστήμιο τῆς Τουλούζ. Ἦδη ὁμως ὁ νεαρός φιλόσοφος ἔχει καταληφθῆ ἀπό τό πάθος τῆς πολιτικῆς. Ἐτσι τό 1885 ἐγκαταλείπει τό ἀκαδημαϊκό στάδιο καί ἐκλέγεται γιά πρώτη φορά βουλευτής στό νομό Τάρν, ὅπου ἀνῆκε καί ἡ πόλη τῆς καταγωγῆς του.

Στό κοινοβούλιο διακρίνεται ἀμέσως ἀπό τήν πρώτη στιγμή. Τοποθετεῖται στή δημοκρατική πτέρυγά του καί εἰδικώτερα ἀνήκει, ἀπό τήν ἀπόψη τῆς κοινοβουλευτικῆς γεωγραφίας, στήν ἀριστερά τοῦ κέντρου. Συχνά ὅμως ἤμφιζει μέ τήν προχωρημένη ἀριστερά τῆς Συνέλευσης καί ὑφίσταται ἤδη τήν ἐπίδραση τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν.

Στίς ἐκλογές τοῦ 1889 ἀπστυχαίνει. Ξαναγυρίζει στή θέση του στό Πανεπιστήμιο τῆς Τουλούζ. Συγχρόνως ἐτοιμάζει τίς δύο διδακτορικές διατριβές του. Καί οἱ δύο εἶναι ἀφιερωμένες στή φιλοσοφία. Ἡ πρώτη γραμμένη στή γαλλική γλῶσσα, ἔχει ὡς θέμα τῆς τήν πραγματικότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἡ δεύτερη στή λατινικά, ἔχει ὡς θέμα τῆς τίς πηγές τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλισμοῦ στόν Λούθηρο, τόν Κάντ, τόν Φίχτε καί τόν Χέγκελ. Παράλληλα ἐπιδίδεται ὅπως πάντα καί στήν πολιτική. Ἀρθρογραφεῖ στήν περίφημη δημοκρατική ἐφημερίδα τῆς Τουλούζ, τήν «Ντεπέ», καί ἐκλέγεται μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς.

Κατά τούς τελευταίους μῆνες τοῦ 1892 ἡ ἐκλογική περιφέρειά του συγ-

* Διάλεξη στό «Σοσιαλιστικό Σύνδεσμο» (Αἰθουσα «Ἐλευθέριος Βενιζέλος») στίς 10 Δεκεμβρίου 1959 γιά τὰ ἐκατό χρόνια ἀπό τή γέννηση τοῦ Ζαν Ζωρές.

κλονίζεται από μία μεγάλη άπεργία τών άνθρακωρύχων τής Carmaux, ό Ζωρές υπερασπίζεται τούς άπεργούς. "Όταν κάτω από τήν πίεση τής κοινής γνώμης, ό βουλευτής τής δεξιᾶς, πού είχε εκλεγεί άντί του Ζωρές τό 1889, παραιτείται, ό Ζαν Ζωρές ύποδεικνύεται από τούς άνθρακωρύχους τής περιούχης ύποψήφιος βουλευτής και εκλέγεται στήν επαναληπτική εκλογή πού γίνεται στις 20 'Ιανουαρίου 1893. Μετά τήν εκλογή του εγγράφεται στο 'Εργατικό Κόμμα τής Γαλλίας, πού εΐταν ύπό τήν ηγεσία του Ζύλ Γκέντ, και έκτοτε χρονολογεΐται ή τελειωτική προσχώρησή του στο Σοσιαλισμό.

'Επακολουθούν οι γενικές εκλογές του 1893 και ό Ζωρές ξαναεκλέγεται Βουλευτής ως ύποψήφιος του 'Εργατικού Κόμματος. Τό σύνολον τών σοσιαλιστών διαφόρων άποχρώσεων, πού εκλέγονται κατά τις εκλογές αυτές, ανεβαίνει σε 50. Γιό πρώτη φορά στή Γαλλική Βουλή μπαίνουν τόσο πολυάριθμοι άντιπρόσωποι τών διαφόρων ομάδων, στις όποιες είναι ακόμη τότε μοιρασμένος ό γαλλικός σοσιαλισμός. Είναι ή ήρωϊκή εποχή, πού ό Ζύλ Γκέντ και ό Ζαν Ζωρές αναλαμβάνουν τόν άγώνα μέσα στο κοινοβούλιο και έξω από αυτό τής άπολογητικής του σοσιαλισμού, του καθορισμού τών θέσεων του και άπέναντι στα μεγάλα θέματα πού συγκλονίζουν τότε τή Γαλλία και άπέναντι στα θέματα του σοσιαλιστικού μέλλοντος. 'Από τήν εποχή αυτή χρονολογούνται οι θεμελιώδεις σοσιαλιστικές μελέτες του Ζωρές, πού οι περισσότερες από αυτές πρωτοδημοσιεύτηκαν στή «Σοσιαλιστική 'Επιθεώρηση».

Τό 1898, ενώ ή ύπόθεση Ντρέυφους φθάνει στο έντονώτερο σημείο της, για δεύτερη και τελευταία φορά στή μακρά κοινοβουλευτική σταδιοδρομία του ό Ζαν Ζωρές δέν εκλέγεται βουλευτής. 'Αντίθετα όμως από ό,τι έκανε τό 1889 δέ χρησιμοποιεί τή διακοπή αυτή τής κοινοβουλευτικής του σταδιοδρομίας για να ξαναγυρίσει στις φιλοσοφικές και πανεπιστημιακές ασχολίες του. 'Ανήκει πλέον όριστικά στο Σοσιαλισμό, είναι δοσμένος πλέον τόσο ολοκληρωτικά στήν πολιτική και ιδεολογική μάχη κατά τής δεξιᾶς, ώστε να μην ύπάρχει πια περιθώριο άποχώρησώς του στήν ήρεμία του πανεπιστημιακού του σπουδαστηρίου.

'Η ύπόθεση Ντρέυφους χωρίζει τόν Ζωρές από τόν Ζύλ Γκέντ. 'Ενώ ό πρώτος, σε μια σειρά πολυχρότων άρθρων του στήν 'Μικρή Δημοκρατία», κάτω από τό γενικό τίτλο ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ, ξεκινώντας από τή σωστή άποψη πώς αν τό Γενικό 'Επιτελείο και ή Γαλλική Καθολική και άντιδραστική δεξιά άφίνονταν ελεύθεροι να ολοκληρώσουν τήν μηχανορραφία πού είχε ήδη γήσει στήν καταδίκη του Ντρέυφους, εν γνώσει τής άθωότητάς του, αυτό θα σήμαινε τό τέλος τής δημοκρατίας στή Γαλλία, αναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του Ντρέυφους, ό Ζύλ Γκέντ ύποστηρίζει τή γνώμη πώς τό Γαλλικό προλεταριάτο και ό σοσιαλισμός δέν έχουν καμία θέση στήν διένεξη αυτή, πού εκφράζει άπλώς τις άντιθέσεις μέσα στο αντίπαλο στρατόπεδο, αφού ό Ντρέυ-

φους εἶταν καὶ ἀστός καὶ στρατιωτικός. Κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ κρίσις ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν Ντρέύφους ὀδηγεῖ στὴν ἀνοδο στὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βαλντέκ-Ρουσσὸ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μιλλεράν, ποῦ ἀνήκε στὴ σοσιαλιστικὴ πτέρυγα τῆς Βουλῆς δέχεται τὴ συμμετοχὴ του στὴν κυβέρνησιν αὐτὴν «χάριν τῆς σωτηρίας τῆς δημοκρατίας». Ἡ ἐνέργεια αὕτῃ ἐντείνει τὶς σοσιαλιστικὰς ἀντιθέσεις. Ὁ Ζυλ Γκέντ ὑποστηρίζει τὴν ἀποψὴ πῶς, μέσα στὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς, ἀποκλείεται ἡ συμμετοχὴ σοσιαλιστῶν σὲ ἀστικές κυβερνήσεις, ἐνῶ ὁ Ζωρές ὑπερασπίζει τὴν θέσιν πῶς γιὰ τὴν ἀμυνα τῆς δημοκρατίας ἡ συμμετοχὴ αὕτη εἶναι πράξις πολιτικὰ ἐπιβεβλημένη.

Ἐνῶ συνεχίζεται ἡ πολεμικὴ αὕτη, ποῦ θὰ διαρκέσει ὡς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ἀμοστερνταμ τὸ 1904, ποῦ λύει γενικὰ τὸ ζήτημα κατὰ τῆς σοσιαλιστικῆς συμμετοχῆς σὲ ἀστικές κυβερνήσεις, καὶ τὸ γαλλικὸ ἐνωτικὸ συνέδριον τοῦ 1905 ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε τὸ Γαλλικὸ Σοσιαλιστικὸ Κόμμα S.F.I.O., γύρω ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὸν Γκέντ καὶ τὴν ἄλλη τὸν Ζωρές συγκροτοῦνται τὸ Σοσιαλιστικὸ Κόμμα τῆς Γαλλίας (P.S. de France) καὶ τὸ Γαλλικὸ Σοσιαλιστικὸ Κόμμα (P.S. Français) καί, ἔτσι, μετὰ τὴν ὀριστικὴ ἀπορροφήσιν ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς ὀργανισμοὺς τῶν μικροτέρων ὁμάδων, ποῦ ἀποτελεῶσαν ἀκόμη τότε τὸ νεφέλιωμα τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλισμοῦ, δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις τῆς γενικώτερης σοσιαλιστικῆς ἐνότητος, ποῦ γίνεται ὁ κύριος στόχος τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Ζαν Ζωρές στὰ χρόνια αὐτά. Τότε, στὰ 1900, ὁ Ζωρές ἰδρύει καὶ τὴν «Οὐμανιτέ», ποῦ ὡς τὴν διάσπασιν τοῦ 1921 θὰ παραμείνει τὸ ἐπίσημον κεντρικὸ δημοσιογραφικὸ ὄργανον τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κινήματος.

Παράλληλα ἀνάμεσα στὰ χρόνια αὐτά (1898-1902) ὁ Ζωρές ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁμάδας τῶν ἐπιστημόνων ποῦ θὰ συντάξουν τὴν Σοσιαλιστικὴν Ἱστορίαν τῆς Γαλλίας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ποῦ συγγράφει ὁ ἴδιος τοὺς πρώτους τόμους τῆς.

Τὸ 1902 ὁ Ζωρές ξανακελέγεται Βουλευτὴς καὶ θὰ παραμείνει πλέον ἐνεργὸ μέλος τοῦ Γαλλικοῦ κοινοβουλίου ὡς τὴ τραγικὴ ἐκείνη βραδυὰ τῆς 31 Ἰουλίου 1914, ποῦ ὁ φοιτητὴς Βιλαιν θὰ ρίξει τὸν πρῶτον πυροβολισμὸν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, σκοτώνοντας τὸν Ζαν Ζωρές, ἐνῶ ἔτρωγε βιαστικὰ στὸ ἐστιατόριον τοῦ «Κρουασάν» γιὰ νὰ πάει νὰ γράψῃ στὴν «Οὐμανιτέ» τὴν ὑστατὴ ἐκκλησίαν του ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ποῦ τὴν ἐβλεπε πλέον νὰ καταρρέει.

Τὰ χρόνια αὐτά, ἀπὸ τὸ 1902-1914, ὑπῆρξαν τὰ ἀποδοτικώτερα τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ζαν Ζωρές. Πραγματοποιεῖται, πρῶτον, ἡ ἐνότης τοῦ Γαλλικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κινήματος στὸ Συνέδριον τῆς «Σφαίρας» τοῦ 1905. Ἐπὶ τέλος ὁ Γαλλικὸς Σοσιαλισμὸς ἀποκτᾷ ἔτσι τὴν ἐνιαίαν ὀργανωτικὴν καὶ πολιτικὴν του ἔκφρασιν. Σ' ὅλη τὴ διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ ὁ Ζωρές θὰ εἶναι ὁ φανατικὸς ὑπερασπιστὴς τῆς ἐνότητος αὐτῆς, γιὰ τὴν ὁποία θυσίασε πολλὰς

ἀπὸ τὶς προσωπικὲς ἀπόψεις του. Μέσα στὸ ἐνιαῖο κόμμα γίνεται σύγχρονα ὁ πραγματικὸς ἡγέτης του, ἐνῶ παράλληλα τὸ κῦρος καὶ ἡ ἀπήχησή του ξεπερνοῦν τὰ γαλλικὰ ὄρια, γιὰ νὰ τὸν κάμουν μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες τῆς Δεύτερης Σοσιαλιστικῆς Διεθνoῦς πρὶν ἀπὸ τὸ 1914.

Δίνει ἔτσι τὴ μάχη τῆς ζωῆς του, πού ὑπῆρξε ἡ μάχη κατὰ τοῦ πολέμου. Παρακάτω θὰ ἀναλύσουμε τὸ «Ζωρεσικὸ» πατριωτισμὸ, πού χρησιμεύει ὡς ὑπόβαθρο στὴ μάχη του αὐτῆ. Σηκώνει γύρω του τὸ μῖσος. Παρὰ τὶς προειδοποιήσεις γιὰ τὸ θανάσιμο κίνδυνο πού τὸν ἀπειλεῖ, συνεχίζει ἀπτόητος τὴν πάλη του κατὰ τοῦ «ἐθνικισμοῦ», πού τὸν θεωρεῖ σὰν παραποίηση καὶ πλαστογραφία τοῦ γνήσιου πατριωτισμοῦ.

Καρπὸς τῆς μάχης αὐτῆς τοῦ Ζωρὲς εἶναι τὸ συνθετικὸ του ἔργο «Ὁ καινούργιος στρατός», πού διαγράφει τὴ μορφή πού θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἕνας γνήσιος δημοκρατικὸς στρατός, ὑποταγμένος στὴ δημοκρατικὴ νομιμότητα καὶ ἀφιερωμένος στὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. ἐνῶ στὸ περίφημο Χ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του δίνει τὴν πεμπτοσύα τοῦ Ζωρεσικοῦ σοσιαλισμοῦ.

* * *

Χαρακτήρισα παραπάνω τὸν Ζωρὲς «μέγιστο ἀπὸ τοὺς Γάλλους σοσιαλιστές». Ἄληθινὰ ὑπῆρξε κάτι παραπάνω ἀκόμη. Ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τὶς καθολικώτερες καὶ συνθετικώτερες φυσιογνωμίες τῆς Γαλλίας τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ἕνα φαινόμενο σπάνιας σύνθεσης στὸ ἴδιο πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος μὲ τὸν δημόσιο ἄνδρα τῆς πολιτικῆς δράσης, πού ἐλάμπρυνε τὴν Τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία καὶ ἀνύψωσε τὸ Γαλλικὸ Σοσιαλισμὸ σὲ μιὰ δύναμη μὲ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση, στὸ σύνολο τῆς Γαλλικῆς ἐθνικῆς ζωῆς.

Φιλόσοφος. ἱστορικός, συγγραφέας, ρήτορας, δημοσιογράφος, πολιτικὸς καὶ λαϊκὸς ἡγέτης, αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ Ζαν Ζωρὲς. Πόσοι θὰ εἶταν εὐτυχεῖς, ἂν διαθέτανε στὴν δική του πληρότητα μερικὲς μόνον ἀπὸ τὶς ιδιότητες αὐτές, πού μιὰ εὐτυχισμένη συγκοίτη τῆς φύσεως τὶς εἶχε συγκεντρώσει στὸ πρόσωπο τοῦ Ζωρὲς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἀναφερθῶ στὸν παρακάτω χαρακτηρισμὸ τῶν χαρακτηρισμάτων τοῦ Ζωρὲς, πού ὀφείλεται στὸν κυριώτερο συνεχιστὴ τοῦ ἔργου του, τὸν Λεὸν Μπλουμό : «Κατεῖχε, ἐξ ἴσου μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ρατσιοναλισμοῦ καὶ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς κριτικῆς ἐλευθερίας. ἕνα βαθύτατο αἶσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὴ θρησκευτικὴ συγκίνηση. Ἄναμίγνυε τὴν πιὸ ἐλεύθερη ποιητικὴ φαντασία, τὴν πλατύτατα δημιουργικὴ, μὲ τὴν πιὸ ἀκριβολόγο ἐπιστημονικὴ αὐστηρότητα. Θὰ μπορούσα νὰ ἀποδείξω τὴ συμφιλίωση παρομοίων ἀντιθέσεων ὡς καὶ σ' αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πνευματικῆς του καλλιέργειας, πού εἶταν ταυτόχρονα κλασσικὴ καὶ ρωμαντικὴ, γιὰτὶ οἱ εἰκόνες του εἶταν ὁμηρικὲς, ἢ εἰρωνία του πλατωνικὴ ἢ κικερωνικὴ, ἐνῶ ταυτόχρονα ἤξαιρε

τὸν Οὐγκῶ ἀπ' ἔξω καὶ εἶχε τραφεῖ ἀπὸ τὸν Κινέ καὶ τὸν Μισελέ. Θὰ τὴν ἀποδείξω μὲ τὸν προσωπικὸ τοῦ χαρακτῆρα, πού συνδύαζε τὸ παιγνίδισμα μὲ τὴ σοβαρότητα, τὴν ἐλευθεροστομία μὲ τὴ συστολή, τὴ φρόνηση μὲ τὸ θάρρος. Γιατὶ κανεὶς ἄλλος δὲν εἶταν περισσότερο ἄτρομος, κανεὶς ἄλλος δὲν διέκρινε περισσότερο γαθαρά, δὲν ἀντιμετώπισε μὲ περισσότερη ἀποφασιστικὴ κόνιτητα καὶ ἡρεμία τὸν κίνδυνο πού ἤξαιρε πῶς τὸν ἀπειλοῦσε καὶ στο τέλος τὸν πέτυχε». Καί, συμπληρώνοντας τὸ πορτραῖτο αὐτοῦ τοῦ Ζωρές, ὁ ἴδιος ὁ Λεὸν Μπλούμ, στὴν κατάθεσή του στὴ δίκη τοῦ δολοφόνου του, πρόσθεσε, στὴν παραπάνω σχιαγραφία του : «Δὲν ξαίρω ἂν κανένας τὸν γνώρισε ὡς τὸ πραγματικὸ βᾶθος του, γιατί στὴν πραγματικὴ εἶταν ἓνας ἄνδρας, πού εἶταν ἐκ τῶν προτέρων στοῦ ὕψους τῆς ἱστορίας. Ἐνας ἄνδρας πού σοῦ ἐπέβαλε νὰ τὸν βλέπεις ἀπὸ κάποια ἀπόσταση, γιατί ξεπερνοῦσε τὴν κοινὴ κλίμακα καὶ ἀπὸ τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθεῖς γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ τὸν κρίνεις μὲ ἀκριβεία. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, πού ζούσαμε κοντά του, εἴμαι βέβαιος πὸς ἡ τρυφερότητά μας γι' αὐτὸν δὲ μᾶς ἐξαπατοῦσε γιὰ λογαριασμό του, μὰ ὅτι ἀντίθετα αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ τρυφερότητα, ἡ τόσο κοντινὴ του, μᾶς ἐμπόδιζε νὰ τὸν τοποθετήσουμε στὴν πραγματικὴ του θέση».

Ὡς συγγραφέας, ὡς ρήτορας (κατὰ τὸν Λεὸν Μπλούμ ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος ρήτορας τῆς Γαλλίας ὕστερα ἀπὸ τὸν Μποσσύ), ὡς δημοσιογράφος, ὁ Ζωρές εἶχε μιὰ καταπληκτικὴ συνθετικὴ εὐχέρεια πού τὴν συνδύαζε μὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ εὐσυνειδησία. Ποτὲ σχεδὸν δὲν αὐτοσχεδίαζε. Τὰ γραπτὰ κείμενά του, ὅπως καὶ οἱ μεγάλοι κοινοβουλευτικοὶ λόγοι του ἢ οἱ δημηγορίες του εἶταν πάντα τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τὸ προϊόν μιᾶς προσεγμένης προπαρασκευῆς του. Τὸ θέμα του τὸ ἐπεξεργάζονταν κάθε φορὰ μὲ τὴν εὐσυνειδησία τοῦ καλοῦ τεχνίτη, πού ἔχει τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴ δουλειά του καὶ δὲ θέλει νὰ τοῦ ξεφύγει οὔτε ἡ πιὸ παραμικρὴ τῆς λεπτομέρεια. Ἀπὸ τὴν ὥρα πού θὰ τελείωνε ὅμως τὸ στάδιο αὐτῆς τῆς προπαρασκευῆς του καὶ τῆς προετοιμασίας του, τὸ κείμενό του, εἴτε ὁ λόγος του, ἔρρεε σὰν χεῖμαρρος ἀσυγκράτητος.

Τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς εὐσυνειδησίας τοῦ Ζωρές μᾶς τὸ μαρτυροῦν δύο κομμάτια τοῦ ἴδιου, πού θὰ τὰ ἀναφέρω αὐτούσια.

Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνονταν ὁ Ζωρές τὸν ρόλο του ὡς σοσιαλιστῆ δημοσιογράφου : «Ποτὲ μου, γράφει, δὲν θεώρησα τὸ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας σὰν ἓνα ἔργον βιαστικὸ καὶ ἐπιφανειακὸ. Καὶ γι' αὐτὸ βάζω σ' αὐτό, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ προλεταριάτο πού διαβάζει τὶς σοσιαλιστικὰς ἐφημερίδες, ὅλη τὴν εὐσυνειδησία μου ὡς συγγραφέας». Δὲν εἶναι ὁ σχολαστικισμὸς τοῦ ἐπιστήμονα, πού τὸν ἐπηρεάζει σὲ αὐτὴν τὴν ἀντίληψή του τῆς δημοσιογραφίας. Εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα ἡ ἀντίληψή του τοῦ προορισμοῦ τοῦ σοσιαλιστικοῦ τύπου νὰ ἀνυψώσει τὸ λαό, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν πνευματικὴ τροφή του, στοῦ ἀνώτερου ἐπίπεδο, πού θὰ

του ἑπιτρέψει νὰ παίξει μέσα στὴ δημοκρατία τὸν ὑψηλὸ ρόλο ποῦ τοῦ ἀποδίδει ὁ Σοσιαλισμός, ποῦ τὸν ὀδηγεῖ σὲ αὐτὴν τὴν πνευματικὴ εὐσυνειδησία τοῦ συγγραφέα, ἀκόμη καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἐπίκαιρο καὶ στιγμιαῖο ἔργο, ποῦ εἶναι στὴν τρέχουσα ἀντίληψή της ἡ ἐπαγγελματικὴ δημοσιογραφία.

Τὸ ἄλλο κείμενο τοῦ Ζωρὲς εἶναι ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὸ τῆς πνευματικῆς του ἐντιμότητος. "Ὅταν κάποτε τὸν ρωτοῦν, ἂν διατηρεῖ πάντα τὶς ἀρχικὲς σοσιαλιστικὲς ἀντιλήψεις του, ὅπως τὶς πρωτοδιατύπωσε, ἀπαντᾷ : «Θὰ συκοφαντοῦσα ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸ μου ἂν ἔλεγα πὼς οἱ ἀντιλήψεις μου παραμένουν πάντα ἀμετάβλητες». Ἡ πνευματικὴ εὐσυνειδησία, ποῦ τὸν κάνει νὰ σκέπτεται τὸ καθημερινὸ ἄρθρο του στὴν «Ὀυμανιτέ» ὀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ προλεταριάτο ποῦ τὴν διαβάζει, ἡ ἴδια ἀκριβῶς τὸν κάνει νὰ βάζει συνεχῶς κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ πνευματικοῦ ἐλέγχου του τὶς γνώμες του καὶ τὶς ιδέες του καὶ νὰ μὴ διστάζει νὰ τὶς ἀναθεωρήσει τῆ στιγμῇ ποῦ ἐξακριβώνει πὼς δὲν εἶχε δίκιο στὴν ἀρχικὴ του ἀποψη.

Θὰ κλείσω τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ὁμιλίας μου ἀναφερόμενος στὸν παρακάτω συνολικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Ζωρὲς, γραμμένον ἀπὸ ἓναν ἄλλον μεγάλου σύγχρονό του, τὸν Ρομαίν Ρολλάν :

«Πόσοι αἰῶνες εἶχαν χρειασθῆ, πόσοι πλοῦσιοι πολιτισμοὶ τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Μεσημβρίας, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος, πρὸς σπάρθηκαν καὶ γούρμασαν στὴν καλὴ γῆ τῆς Γαλλίας, κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τῆς Δύσης, γιὰ νὰ παραγάγουν μιὰ τέτοια ζωὴ. Καὶ τότε ἡ μυστηριώδης τύχη ποῦ συνδυάζει τὰ στοιχεῖα καὶ τὶς δυνάμεις θὰ πετύχει ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ μᾶς δώσει ἓνα νέο δεῦτερο ὑπόδειγμα αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος».

* * *

Θὰ προσπαθῆσω τώρα νὰ σκιαγραφήσω τὸ Σοσιαλισμὸ τοῦ Ζωρὲς. "Ὅπως εἶδαμε ἤδη, στὸ Σοσιαλισμὸ προσῆλθε ὁ Ζωρὲς ὄριμος πλέον ἄντρας, σὲ ἡλικία 35 περίπου χρόνων. Στὴν τυπικὴ προσχώρησή του τὸ 1893 στὸ Ἐργατικὸ Κόμμα τοῦ Ζύλ Γκέντ προηγήθη ἡ ἠθικὴ συμμετοχὴ του στὴ μεγάλη ἀπεργία τῶν ἀνθρακωρῶν τῆς Καρμῶ, ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ τὸν συνδέει ἔμπρακτα μὲ τὴν ἐργατικὴ τάξη, ποῦ ἀγωνίζεται γιὰ τὰ κοινωνικὰ της δικαιώματα. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀνθρακωροὶ τῆς Καρμῶ τὸν ὑποδείχνουν ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ ὑποψήφιο βουλευτὴ καὶ κατὰ τὶς ἐκλογὰς ποῦ ἐπακολουθοῦν τὸν στέλνουν στὴ Γαλλικὴ Βουλὴ γιὰ δευτέρη φορὰ. Τότε ἐπακολουθεῖ ἡ προσχώρησή του στὸ ἐργατικὸ Κόμμα.

Δὲν θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ θεωρηθεῖ αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὡς μιὰ ἀπλὴ πράξι πολιτικαντισμοῦ καὶ ἐκλογικῆς συναλλαγῆς μεταξὺ τοῦ Ζωρὲς καὶ τῶν ἐκλογέων του. Ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς κάθε τέτοια ἐρμηνεία της, ὑπῆρξε ἡ ἐνέργεια αὐτῆ τοῦ Ζωρὲς τὸ καταστάλαγμα μιᾶς μακρᾶς πνευματικῆς του προετοιμασίας. Μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φιλοσοφικὴ του σπουδὴ τοῦ πνευματικοῦ

θησαυροῦ τῆς ἀνθρωπότητος ὁ Ζωρὲς καταλήγει στὴ διαπίστωση πὼς ὁ «σοσιαλισμὸς εἶναι τὸ τέρμα, ἡ ὑπέρτατη κληρονομιά πού θά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα ἀξιοποιῶντας ὅλα τὰ πλούτη, τίς ἀρετές, τὴν ὁμορφιά πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἔχει γεννήσει». Εἰδικώτερα ἡ μελέτη τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας τὸν πείθει, πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς περιέχεται ἤδη, δυναμικὰ μέσα στὴ Μεγάλῃ Ἐπανάστασι καὶ ὅτι, ἀπὸ τότε, εἶχε ἀρχίσει ἡ κυοφορία του. Καθῆκον καὶ κληρὸς τῶν γενεῶν πού ἐπακολουθεῖν εἶναι νὰ ὁλοκληρώσουν τὴν προσπάθεια πού εἶχε ἔτσι ἀρχίσει τὸ 1789, νὰ τερματίσουν τὸ στάδιο τῆς σοσιαλιστικῆς κυοφορίας καὶ νὰ στηρίξουν ὀριστικὰ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία, πού ἦρθε νὰ συμπληρώσει στὸ πολιτικὸ πεδίο ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, μὲ τὴ θεμελίωση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ὥρα πού ὁ Ζωρὲς καταλήγει στὸ συμπέρασμα αὐτό, αἰσθάνεται τὸ καθῆκον τῆς συνεπειᾶς τοῦ θεωρητικοῦ του πιστεῦν πρὸς τὴν πολιτικὴ του πράξι. Καὶ ἐκλέγει τὸ δρόμο τοῦ ἀγωνιστοῦ, τοῦ σοσιαλισμοῦ, δρόμο πού θά τὸν ἀκολουθήσει πιά ἀκαμπτος καὶ ἀσύρριπτος ὡς τὴν ἐσχάτη συνέπειά του τῆς 31 Ἰουλίου 1914.

Ὁ Ζωρὲς, σοσιαλιστὴς πιά, δὲν νομίζει πὼς τὸ ἔργο του περιορίζεται σὲ μιὰ πολιτικὴ μάχη μὲ περιωρισμένη προοπτικὴ καὶ ἔκτασι. Δὲν εἶναι ὁ σοσιαλισμὸς γιὰ τὸν Ζωρὲς μιὰ ἀπλὴ εὐκαιρία καὶ ἓνα μέσον πολιτικῆς σταδιοδρομίας. Αἰσθάνεται ὅλη τὴν ἱστορικὴ σημασία του, τὴν καθολικότητά του, τὴν εὐρύτητα τῆς μάχης πού πρέπει νὰ δοθεῖ γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἀποτέλεσμα, πού μόνο ὁ σοσιαλισμὸς μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει, νὰ ἀνεβάσει δηλαδὴ τὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὄχι μόνο ἓνα κομμάτι τῆς, μιὰ τάξη τῆς, ὅπως εἶχε συμβεῖ ὡς τότε μὲ ὅλα τὰ ὀλιγαρχικὰ καθεστῶτα. Γιὰ μιὰ μάχη μὲ τέτοιο εὖρος ὁ Ζωρὲς κινητοποιεῖ ὅλες τίς πνευματικὲς του δυνάμεις καὶ χρησιμοποιοῖ ὅλο τὸν πλούσιο θησαυρὸ τῆς σοφίας πού ἔχει συγκεντρώσει καὶ ἀδιάκοπα πλουτίζει μὲ νέα πνευματικὰ ἀποκτῆματα.

Δὲν κάνει ὅμως μιὰ μηχανικὴ ἐπανάληψη γνώσεων. Ὁ Σοσιαλισμὸς, πού εἶναι γι' αὐτὸν ὁ καρπὸς ὁλοκληρῆς τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ ὑψηλότερη βαθμίδα τῆς, εἶναι καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀφομοίωσης τοῦ πλουσίου πνευματικοῦ ὕλικου, πού ἔχει ἀποθησαυρίσει ἀπὸ τὴν μελέτη του καὶ τὴν προσωπικὴ του φιλοσοφικὴ ἐνατένισι τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Ἔτσι, στὴν πλούσια εἰσφορὰ τῶν κλασσικῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, προσθέτει τὴν βαθεῖά του γνώσι τῶν τῶν μεταγενεστέρων πολιτισμῶν τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ συνδέσει ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν προμαρξικὸ καὶ Μαρξικὸ σοσιαλισμό. Καταλήγει ἔτσι νὰ δώσει τὴν προσωπικὴ του σφραγίδα σὲ αὐτὸ πού ὀνομάζεται Ζωρεσικὸς σοσιαλισμὸς καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν πολυτίμη καὶ πάντα ἐπικαίρη κληρονομιά πού ἀφίεται στὶς νεώτερες γενεὲς τῶν σοσιαλιστῶν.

* * *

Μπορεῖ κάτω ἀπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς νὰ θεωρηθῆ, πὼς ὑπῆρξε ὁ Ζωρὲς μαρξιστής; Ὅπως δέχονται ὅλοι ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθεῖ καὶ μελετήσῃ τὸν ζωρεσικὸ σοσιαλισμὸ ὁ Ζωρὲς ὑπέστη βαθύτατη τὴν ἐπίδραση τοῦ Μαρξισμοῦ. ὅπως γράφει ὁ Ἐμίλ Βαντερβέλντε, εἶχε μολιαστεῖ ἀπὸ αὐτόν. Μὲ μόνη τὴ διαφορά ἴσως πὼς τὸ μπόλι αὐτὸ τὸ ἀφομοίωσε καὶ τὸ ἔκανε ἕνα μὲ τὴν προσωπικὴ του ἀντίληψή τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶταν πολὺ φυσικὸ γιὰ ἕνα ἄνθρωπο πού δὲν ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἰδιοσυγκρασία του καὶ τὴ φυσιολογικὴ του κατασκευὴ μαθητῆς καὶ ὁπαδός, ἀλλὰ δάσκαλος καὶ ἡγέτης ταυτόχρονα. Ἔτσι ξαναβρίσκουμε στὸ Ζωρὲς τὸν κύριο κανεβά τοῦ Μαρξισμοῦ.

Δέχεται ἀνεπιφύλακτα τὴν πάλη τῶν τάξεων. Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα σχετικὰ κείμενά του θὰ ἀναφέρω ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικά. Ἀφορᾷ τὴ φύση καὶ τὸ χαρακτῆρα τοῦ δημοκρατικοῦ κράτους, πού προῦλθε ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ περιέχεται σὲ μιὰ ἀπὸ τίς σοσιαλιστικὲς μελέτες, πού δημοσιεύτηκε στὴ «Σοσιαλιστικὴ Ἐπιθεώρηση» τοῦ Ἀπριλίου 1895. Θεωρητικὰ, γράφει ὁ Ζωρὲς στὴ μελέτη του αὐτή, τὸ σημερινὸ Κράτος, προπαντὸς τὸ Δημοκρατικὸ κράτος, εἶναι ἡ ἔκφραση, καὶ τὸ ὄργανο τῆς κοινῆς θέλησης καὶ τοῦ δημοσίου συμφέροντος. Στὴν πραγματικότητα εἶναι στὴν ὑπηρεσία ὀρισμένων τάξεων, πού σύμφωνα μὲ τὴν τυχαία διαμόρφωση τῶν γεγονότων ἢ τοὺς βαθεῖς νόμους, πού διέπουν τὴν ζωὴ τῶν κοινωνιῶν, ἐξασφαλίζουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν πραγματικὴ ὑπεροχὴ. Γιὰ μερικὲς πολὺ σύντομες ὥρες ἐπαναστάσεων, ὅταν ἡ τάξη τῶν πτωχῶν ἐξεγείρεται, ὅταν οἱ χωρικοὶ τὸ 1789 καίνε τοὺς πύργους ἢ ὅταν οἱ ἐργάτες τὸ 1848 σπᾶνε τίς μηχανές, καὶ οἱ κυβερνήσεις δὲν μποροῦν νὰ καταπνίξουν αὐτὲς τίς ὑπερβασίες, πού φαίνονται νὰ συνδέονται μὲ τὴ γενικὴ κίνησι τῶν γεγονότων, τότε εἶναι αὐτοὶ πού δὲν κατέχουν τίποτε, πού γιὰ ἕνα πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα βάζουν χέρι στὸ Κράτος. Εἶναι δυνατὸ ἀκόμη, νὰ συλλάβουμε ἕνα πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ καθεστῶς, ὅπου τὸ Κράτος θὰ εἶταν δυνατὸ νὰ εἶναι ταυτόχρονα τὸ ὄργανο τῆς τάξης τῶν πλουσίων καὶ τῆς τάξης τῶν πτωχῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀντιπροσωπεύει καὶ τὸ γενικὸ συμφέρον. Στὰ χρόνια τὰ μεταβατικὰ καὶ τῆς προπαρασκευῆς πού ζοῦμε, ὑπάρχουν δύο ἀντίπαλες δυνάμεις, πού ἀμφισβητοῦν μεταξύ τους τὸ Κράτος. Εἶναι ἕνα ὄργανο μὲ δύο σκοποὺς, πού ἐξυπηρετεῖ μὲ κάποιον τρόπο δύο ἐχθρικές τάξεις, πού παραμένει ὅμως ἕνα ἀπλό ὄργανο. Δὲν εἶναι τὸ ἔθνος τὸ ἴδιο νομικὰ συγκροτημένο. Εἶναι ἡ ἀσυνάρτητη, ἀλληλεπίθεση, δύο ἀντιζήλων ἐθνῶν. Ὅμως, κατὰ γενικὸ κανόνα, ἀπὸ δῶ καὶ ἕνα αἰῶνα, ὕστερα ἀπὸ τὴ μερικὴ ἔκτρωση τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, μόνη ἡ ἀστικὴ καὶ καπιταλιστικὴ τάξη κυριάρχησε πάντα πάνω στὸ κράτος».

Πῶς συμβαίνει αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονός τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἀναρωτιέται λίγο παρακάτω ὁ Ζωρές ; Καὶ ἀναλύοντας τὴν νόθευση τοῦ ὑφίσταται ἡ καθολικὴ ψῆφος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης προσθέτει : «Πόσοι ἰδιοκτῆτες τῆς γῆς ἀφήνουν τοὺς κολλήγους τους ἢ τοὺς ἡμερομίσθιους ἐργάτες τους νὰ ψηφίζουν ὀπόλυτα ἐλεύθερα ; Πόσοι βιομηχανοὶ δὲ βαραίνουν τὴν ἡμέρα τῆς ψηφοφορίας πάνω στὴ συνείδηση τῶν ἐργατῶν τους ; * Ἐγὼ δεῖ ἀπὸ κοντὰ πῶς μεταχειρίζονται στίς ἐκλογές τοὺς ἀνθρώπους καὶ ξαίρω πολλές περιοχές, ὅπου οἱ πλοῦσοι εἶναι οἱ μόνοι τοῦ ψηφίζουν στὴν πραγματικότητα ἢ τοῦλάχιστον διαθέτουν ἓνα ἀριθμὸ ψήφων πολὺ σημαντικώτερο ἀπὸ αὐτὸν τοῦ διαθέτουν οἱ φτωχοί... Δὲν θέλω νὰ πῶ πῶς ἡ ἐπιρροή τοῦ λαοῦ εἶναι μηδαμινὴ καὶ ὅτι τίποτε δὲν ἔχει γίνει γιὰ τὸν λαό. Λέω μόνο πῶς ἡ κατέχουσα τάξη διαθέτει μιὰ τόσο τεράστια δύναμη, τοῦ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπηρεάζει ἀκόμη καὶ τὴν καθολικὴ ψηφοφορία. Πρέπει ἡ κοινωνικὴ ἀνισότητα νὰ εἶναι πολὺ ἰσχυρή, γιὰ νὰ προεκτείνεται σὲ πολιτικὴ ἀνισότητα καὶ νὰ ἀτονεῖ τὴν ἴδια τὴν καθολικὴ ψηφοφορία τοῦ ἐκφράζει τὴν ἀπόλυτη ἰσότητα. Πραγματικὰ ἡ καθολικὴ ψῆφος εἶναι ἀπὸ τὴν πολιτικὴ πλευρὰ ἡ κοινοκτημοσύνη τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ὁ πλήρης κομμουνισμός. Καὶ ὅμως εἶναι τόση ἡ δύναμη τῆς ἰδιοκτησίας, ὥστε νὰ τὴν διαπλάθει σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς καὶ νὰ τὴ χρησιμοποιεῖ, γιὰ νὰ τὴν ἐξαναγκάσει νὰ δέχεται τὴν εἰσχώρησιν, μέσα τῆς τῶν τερατωδῶν ἀνισότητων, τοῦ ἡ ἴδια περιέχει».

Ξεκινῶντας ἔτσι ὁ Ζωρές ἀπὸ τὴν ἴδια βασικὴ θέση τοῦ Μαρξισμού γιὰ τὸ θεμελιώδη ρόλο τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κράτους, ὄργάνου τῆς ταξικῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης, μὲ τὴν πείρα τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἤδη στίς σχέσεις μεταξύ καπιταλιστικῆς καὶ ἐργατικῆς τάξης στὰ πενήντα χρόνια, τοῦ τὸν χωρίζουν κιόλας ἀπὸ τὸ «Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο». κάνει γιὰ πρώτη φορὰ τὴ διαπίστωση τῶν διαφορῶν αὐτῶν καὶ μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα, ὅχι πιά μιᾶς ταξικῆς μονοπωλιακῆς κυριαρχίας τῶν καπιταλιστῶν ἢ τῶν ἰδιοκτητῶν, ὅπως τοὺς ὀνομάζει, ἀλλὰ μᾶς μάχης, τοῦ διεξάγεται γύρω ἀπὸ τὸ κράτος μετὰξὺ κατεχόντων καὶ μὴ κατεχόντων. Δίνει ἔτσι μιὰ νέα ὄψη τῆς πάλης τῶν τάξεων, αὐτῆς τοῦ, ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς καθολικῆς ψῆφου, ἔχει τελικὸ στόχο τῆς τὴν πολιτικὴν κατάκτηση τοῦ Κράτους ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους καὶ διάμεσο ἀποτέλεσμά τῆς τὴ δημιουργία τοῦ φαινομένου τῆς ἰσορροπίας τῶν δύο ἀντιπάλων τάξεων καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπίδρασός τους στὸν κρατικὸ μηχανισμό, τοῦ εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς δημοκρατίας στὴ βιομηχανικὴ Εὐρώπη, ἀκόμη καὶ σήμερα.

* * *

Ὁ Ζωρές δέχεται ἐπίσης τὴ θεωρία τῆς ἀξίας, ὅπως τὴν ἐκθέτει ὁ Μαρξ στους τρεῖς τόμους τοῦ Κεφαλαίου του. Θεωρεῖ ὅτι ἡ καπιταλιστικὴ συγχέν-

τρωση με την τελική διαμόρφωσή της σε κολοσσιαία ιδιαιτικά μονοπώλια, είναι ο όρος που καθορίζει τη μετάβαση από την ατομική ιδιοκτησία στην κοινοχρημοσύνη. Έπαναλαμβάνει τη μαρξική ιδέα πως αυτή η κοινωνικοποίηση της παραγωγής, που πραγματοποιείται ολοένα μέσα από την ίδια την πορεία του καπιταλιστικού συστήματος, επιβάλλει και κάνει αναγκαία και την τελική αφαίρεσή τους από την ατομική ιδιοποίησή τους.

Δέχεται επίσης την άρχη του Μαξισμού πως η ιστορία καθορίζεται στην πορεία της από τις σχέσεις ιδιοκτησίας, που υπάρχουν κάθε φορά. Το ιστορικό του έργο για τη Γαλλική Έπανάσταση αποτελεί ακριβώς την εφαρμογή της μεθόδου του ιστορικού υλισμού. «Ξαίρουμε, γράφει στην Εισαγωγή του στη Σοσιαλιστική Ιστορία της Γαλλικής Έπανάστασης, πως οι οικονομικοί όροι, ο τύπος της παραγωγής και της ιδιοκτησίας είναι αυτό το θεμέλιο της ιστορίας. Όπως για τους περισσότερους ανθρώπους ή ουσία της ζωής τους είναι το επάγγελμά τους, όπως το επάγγελμα, που είναι ο οικονομικός τύπος της ατομικής δραστηριότητας, καθορίζει το πιδό πολύ τις συνήθειες, τις σκέψεις, τους πόνους, τις χαρές, τὰ όνειρα ακόμη των ανθρώπων, το ίδιο σε κάθε περίοδο της ιστορίας, ή οικονομική διάρθρωση της κοινωνίας, καθορίζει την πολιτική της μορφή, τὰ κοινωνικά έθιμα κι' ακόμη την γενική κατεύθυνση της σκέψης της. Γι' αυτό θα προσπαθήσουμε σε κάθε ιστορική περίοδο, που θα άφορα ή διήγησή μας αυτή, να αποκαλύπτουμε τὰ οικονομικά θεμέλια της ανθρώπινης ζωής. Θα προσπαθήσουμε να παρακολουθήσουμε την κίνηση της ιδιοκτησίας κι' αυτή την εξέλιξη της βιομηχανικής και γεωργικής τεχνικής και με μεγάλες γραμμές, όπως άρμόζει σ' ένα πίνακα κατ' ανάγκη συνοπτικό, θα τονίσουμε την επιρροή του οικονομικού καθεστώτος στις κυβερνήσεις, στη φιλολογία, στα πνεύματα των ανθρώπων».

Διαφωνεί όμως ο Ζωρές με αυτήν την κοινή, την τρέγουσα, αντίληψη του ιστορικού υλισμού, που κάνει τον άνθρωπο ένα μηχανικό όργανο των όρων. που δημιουργούν κάθε φορά οι παραγωγικές σχέσεις μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία. «Δεν μπορούμε να λησμονήσουμε, γράφει αυτό που κι' ο Μάρξ ή ίδιος, που πολύ συχνά τον μικραίνουν στενόμυαλοι έρμηνευτές του, δε λησμονούσε ποτέ, πως δηλαδή οι οικονομικές δυνάμεις εκδηλώνουν την ενέργειά τους πάνω σε ανθρώπους. Οι άνθρωποι όμως έχουν μια θαυμαστή ποικιλία πηθών και ιδεών. Κι' ή θαυμαστή και περίπλοκη ποικιλία της ανθρώπινης ζωής δεν επιτρέπει την απότομη, μηχανική, αφαίρεσή της σ' ένα οικονομικό τύπο... 'Ο άνθρωπος... άν και ύφίσταται τη συνεχή επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος που τον τριγυρίζει, ζει, σύγχρονα με το μέσον των αισθήσεων του και του πνεύματός του, μέσα σ' ένα πολύ πλατύτερο περιβάλλον, που ταυτίζεται με το σύμπαν».

Στις γραμμές αυτές συνοψίζεται με τρόπο καθαρό και ακριβή πλήρης ή αντίληψη του Ζωρές για τους νόμους του κοινωνικού γίγνεσθαι. Διαπιστώ-

νει καὶ δέχεται τὴν ἐνέργεια τῶν οἰκονομικῶν ὄρων, τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ὅπως τις ὀνομάζει ὁ Μάρξ, στὴν διαμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ἀποτελοῦν τὸ ἀναμφισβήτητο θεμέλιο τοῦ κοινωνικοῦ ἐποικοδομηματος. Δέχεται ὅμως ταυτόχρονα καὶ τὴν δυνατότητα ποῦ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὶς πνευματικὲς τοὺς ικανότητες νὰ μορφοποιῦν κατὰ ἓνα τρόπο αὐτόνομο τὶς ἐπιδράσεις αὐτὲς τοῦ οἰκονομικοῦ θεμελίου τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ κατὰ ἓνα ὀρισμένο τρόπο νὰ μποροῦν, ἔτσι, ἀκόμη καὶ νὰ διευθύνουν τὴν κοινωνικὴν ζωὴν.

Τὴν ικανότητα αὐτὴ τὴν αἰτιολογεῖ με αὐτὸ ποῦ ὀνομάζει «ἐγκεφαλικὸ προσχηματισμὸ τῆς ἀνθρωπότητας». «Ἡ ἀνθρωπότητα, γράφει, εἶναι τὸ προῖον μιᾶς μακρᾶς φυσιολογικῆς ἐξέλιξης, ποῦ προηγήθηκε στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη. Κι' ὅταν ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα με αὐτὴν τὴν φυσιολογικὴ ἐξέλιξη, ξεπέρασε ἀμέσως τὴν κατάστασι τοῦ ζώου, εἶχαν δημιουργηθεῖ στὸν ἐγκέφαλο τῆς ἀνθρωπότητας ποῦ γεννιόταν προδιαθέσεις καὶ τάσεις. «Ποιὲς εἶναι οἱ τάσεις αὐτές; Εἶναι τὸ αἶσθημα τοῦ ὄραϊοῦ, ἡ ὑπερνίκησι τοῦ κτηνώδους ἐγωισμοῦ, ἡ μεταφυσικὴ τάσι, ποῦ ἐκδηλώνεται με τὴν τάσι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀνεύρεσι τῆς γενικώτερης ἐνότητας, μέσα στὴν ὁποία κλείνεται καὶ ὑπάρχει». «Συνοπτικὰ, δέχομαι μαζί με τὸ Μάρξ, συνεχίζει ὁ Ζωρέζ, πὼς ὅλη ἡ μεταγενέστερη ἀνάπτυξι δὲ θὰ εἶναι παρὰ τὴ ἀντανάκλασι οἰκονομικῶν γεγονότων στὸν ἐγκέφαλο. Δέχομαι ὅμως ταυτόχρονα πὼς ὑπάρχουν ἤδη προσχηματισμένες στὸν ἐγκέφαλο, ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ὄραϊοῦ, τὴ συμπαιθτικὴ φαντασία καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνότητας, θεμελιώδεις δυνάμεις, ποῦ ἐπεμβαίνουν στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ». Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων τῆς ἀνθρωπότητας, ὡς σ' αὐτὸν τὸ σοσιαλισμὸ, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐκφρασι τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, δὲν εἶναι ἡ ἐμπρακτικὴ ἐκδήλωσι τῆς ικανότητάς του νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν νομοτέλεια καὶ τὴν ἀναγκαιότητα ποῦ τὸ περιβάλλουν καὶ με τὴ συνειδητὴ χρησιμοποίησι τῶν δυνατοτήτων ποῦ τοῦ παρέχονται νὰ ἐπιδιώκει ἀκριβῶς τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπ αὐτές; Ἄν ὁ ἄνθρωπος εἶταν ἀνίκανος νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸ φυσικὸ γεγονός—καὶ τὸ οἰκονομικὸ γεγονός εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα φυσικὸ φαινόμενον—καὶ νὰ τὸ ὑποτάξει, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸ καθοδηγήσει καὶ νὰ τὸ ρυθμίσει, τότε θὰ εἶταν ἀδύνατον, γιὰ τὸν ἄνθρωπο κάθε ἀπελευθέρωσίν του». Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Μάρξ ποῦ δέχεται «πὼς οἱ θεομοί, οἱ ιδέες, δὲν ὑπῆρξαν τὸ συνειδητὸ ἔργο τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, μὰ ἡ ἀσυνειδητὴ ἀντανάκλασι τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητάς στὸν ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο, δέχεται πὼς ἀκριβῶς βρισκόμαστε ἀκόμη στὴν προϊστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τῆς θὰ ἀρχίσει ἀληθινὰ τότε, μόνον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ξεφεύγοντας τέλος ἀπὸ τὴν τυραννία ἀσυνειδήτων δυνάμεων, θὰ κυβερνήσει με τὴ λογικὴ καὶ με τὴ θέλησίν του τὴν παραγωγή. Τότε τὸ πνεῦμα του θὰ πάψει νὰ ὑφίσταται τὴν

πιεστική τυραννία τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν πού θά δημιουργεῖ καί θά διευθύνει καί θά ἀντιμετωπίσει τὸ σύμπαν μὲ ἓνα βλέμμα ἐλεύθερο καί ὀλόβισιο».

* * *

Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες τῆς πλήρους ἀπελευθερώσεώς τους, πού εἶναι γιὰ τὸν Ζωρὲς ταυτόσημο μὲ τὸ Σοσιαλισμὸ, οἱ ἄνθρωποι θά τὸ πραγματοποιήσουν μὲ τὸ μέσον τῆς δημοκρατίας καί μὲ τὴ δημοκρατία. Γίνεται ἔτσι ὁ Ζωρὲς ὁ θεμελιωτῆς τοῦ δημοκρατικοῦ σοσιαλισμοῦ καί κάνει μιὰ ἀμείλικτη κριτική σ' αὐτὸ πού ὀνομάζει τὰ «χᾶος τῶν μεθόδων» τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου.

Καί, πρῶτο, θεωρεῖ πὼς ἡ περίοδος τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων, πού κατὰ τοὺς Μάρξ-Ἐγγελς θά μπορούσαν νὰ δώσουν τὴν εὐκαιρία στὸ προλεταριάτο νὰ κατακτήσει μὲ ἓνα ἐπαναστατικὸ πραξικόπημα τὴν ἐξουσία, ἔχει πιά ὀριστικὰ τερματισθεῖ. «Ἡ ἀστική ἐπαναστατικὴ περίοδος ἐκλείσει ὀριστικά, γράφει ὁ Ζωρὲς. Μπορεῖ ἡ ἀστική τάξη στὴν Ἰταλία, στὴ Γερμανία καί στὸ Βέλγιο κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἐργατικῆς τάξης νὰ αὐξήσει τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ (ὑπενθυμίζουμε πὼς τότε ἀκόμη στὶς χῶρες αὐτὲς ἡ καθολικὴ ψῆφος δὲν εἶχε ἀναγνωρισθεῖ). Εἶναι βέβαιο πὼς ἡ πάλη γιὰ τὴν πλήρη δημοκρατία δὲν τελείωσε ἀκόμη στὴν Εὐρώπη. Σὲ ὅλα ὅμως τὰ συντάγματα τῆς κεντρικῆς καί τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ὑπάρχουν ἤδη ἀρκετὰ στοιχεῖα δημοκρατίας, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ μετάβαση στὴν πλήρη δημοκρατία θά μπορέσει νὰ γίνῃ χωρὶς ἐπαναστατικὴ κρίση. Εἶναι φανερὸ λοιπὸν ὅτι τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ νὰ καλύψει τὴν ἐπανάστασή του, πίσω ἀπὸ τίς ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες τῆς ἀστικῆς τάξης, πού ἔχουν πλέον ἐξαντληθεῖ».

Ἡ ὅλη ἡ ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς καταστάσεως στὴ βιομηχανικὴ Εὐρώπη δικαιολόγησε πλήρως τὴν διαπίστωση αὐτὴ τοῦ Ζὰν Ζωρὲς. Οὔτε καν ἡ θύελλα καί ἡ ἀναστάτωση τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, πού ἐπακολούθησαν ἀπὸ τότε, δὲν κατάρθωσαν νὰ δημιουργήσουν τίς προϋποθέσεις μιᾶς ἐπαναστατικῆς ἐξέγερσης στὴν Δυτικὴ καί τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη. Αὐτὴ ἡ «κατ' ἐξοχὴν» ἐπαναστατικὴ τάξη τοῦ προλεταριάτου κατὰ τὸν Μαρξισμό τοῦ 1848, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀναστάτωση, πού ἔφεραν καί οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, πρωταγωνίστησε στὴν ἐπάνοδο τῆς ὁμαλότητος καί τῆς δημοκρατικῆς νομιμότητος καί ἀρνήθηκε νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὴ βία καί μόνον στὶς καθυστερημένες περιοχὲς τοῦ κόσμου, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Τσαρικὴ Ρωσία, ὑπῆρξε περιθώριο ἐπαναστατικῶν ἐξελίξεων.

«Μιὰ τάξη γεννημένη ἀπὸ τὴ δημοκρατία πού ἀντὶ νὰ ὑποταχθεῖ στοὺς νόμους τῆς δημοκρατίας, γράφει ἄλλοῦ ὁ Ζωρὲς, θά συνέχιζε τὴν δικτατορία της πέρα ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἐπανάστασής της, θά κατέλγη νὰ γίνῃ μιὰ ἐνοπλὴ συμμορία ἐγκατεστημένη στὸ ἔδαφος τῆς χώρας γιὰ νὰ καταχρᾶ-

ται τοὺς πόρους τῆς. Ἐὰν ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι προετοιμασμένη γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ σοσιαλισμὸν, θὰ παρεμποδίσει, ἀντὶ νὰ τὰ πλατύνει, τὰ ἀποτελέσματα τῶν πρώτων δικτατορικῶν μέτρων τοῦ προλεταριάτου. Ἐὰν ἀντίθετα ἡ δημοκρατία εἶναι προετοιμασμένη, ἐὰν τὸ προλεταριάτο μπορεῖ μὲ μόνῃ τῇ νόμιμῃ δυνάμει του νὰ ἐπιτύχει νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν κατεύθυνσιν τοὺς πρώτους ἐπαναστατικούς θεσμούς, τί ἄλλο θὰ σημαίνει αὐτὸ παρά πῶς ἡ νόμιμη κατάκτησις τῆς δημοκρατίας θὰ γίνῃ ἡ κυρίαρχη μέθοδος τῆς ἐπανάστασης; Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὸ μέσον μιᾶς τάξης, ποῦ εἶναι ἀκόμη ἀδύνατη καὶ ἀπροετοίμαστη γιὰ τὸ ἔργον τῆς. Γι' αὐτὸ, ὅσοι σοσιαλιστὲς ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν «ἀπρόσωπὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» ἢ προβλέπουν τὴν ἀπότομὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν βίαιον ὑποταγὴν τῆς δημοκρατίας, δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο, παρά νὰ γυρίζουν πίσω στὴν ἐποχὴ, ποῦ τὸ προλεταριάτο εἶταν ἀκόμη ἀδύνατον καὶ εἶταν ὑποχρεωμένο νὰ καταφεύγῃ σὲ συνομοτικὰ μέσα γιὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν νίκην». Καὶ καταλήγει ὁ Ζωρές: «Σήμερα τὸ σοσιαλιστικὸν προλεταριάτον προετοιμάζει, πλατύνει, ὀργανώνει τὴν ἐπικράτησίν του μέσα στὸ πλατὺ πεδίου τῆς δημοκρατικῆς νομιμότητος καὶ τῆς καθολικῆς ψήφοφορίας. Σ' αὐτὴν τὴν ἄμεσῃ, νόμιμῃ καὶ μεθοδικῇ πολιτικῇ δράσει καλοῦσε ὁ Ἑγκελς τὸ εὐρωπαϊκὸν προλεταριάτον νὰ ἀφιερῶσαι τὶς προσπάθειάς του στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς μὲ ἱστορικὰ λόγια ποῦ οὐσιαστικὰ εἶταν μιὰ ἄρνησις καὶ μιὰ ἐγκατάλειψιν τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου». Καὶ ὁ Ζαν Ζωρές προσθέτει αὐτὸν τὸ γενικὸν ἀφορισμὸν, ποῦ πρὶν σαράντα χρόνια προβλέπει τὶς τραγικὰς συνέπειας, ποῦ θὰ εἶχε γιὰ τὴν ὑπόλοιπὴν Εὐρώπην ἡ προσπάθεια βίαιης ἐξαγωγῆς τῆς Ρωσικῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης: «Ἀπὸ σήμερα καὶ ἐφεξῆς μιὰ ποῦ ἐκλείσει ἡ ἐπαναστατικὴ περίοδος τῆς ἀστικῆς τάξεως κάθε μέσον βίας, ποῦ θὰ χρησιμοποιοῦσε τὸ προλεταριάτον, δὲ θὰ ἔκανε τίποτε ἄλλο παρά νὰ συνασπίσει ἐναντίον του ὅλες τὶς μὴ προλεταριακὰς δυνάμεις». Ἐνῶ ὁ πρῶτος καὶ κύριος στόχος του πρέπει νὰ εἶναι ἡ συνένωσις του μὲ ὅλες τὶς ἄλλας κοινωνικὰς κατηγορίας τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, ἡ ἐπίκλησις τῆς βίας θὰ κινδύνευε νὰ τὸ ἀπομονώσῃ ἀπὸ αὐτὰς καὶ νὰ τὶς μεταβάλλῃ σὲ ἀντισοσιαλιστικὰς δυνάμεις.

* * *

Στὸ τέλος δευτέρου τοῦ 19ου αἰῶνα, πενήντα περίπου χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ Κομμουνιστικὸν Μανιφέστο ἔχει ἀρχίσει νὰ διαφεύδεται, χάρις στὴν τριπλῆ ὀργάνωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξης, στὸ πολιτικὸν πεδίου μὲ τὴν ἴδρυσιν τῶν Σοσιαλιστικῶν Κομμάτων, στὸ κοινωνικὸν μὲ τὴν ἐλευθερὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐργατικοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ στὸ οἰκονομικὸν μὲ τὴν αὐτόνομον ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν τῶν καταναλωτῶν, ποῦ ἀντλοῦν τὴν κύρια δυνάμειν τοὺς στίς μάζας τῶν ἐργαζομένων στίς πόλεις, καὶ ὁ νόμος τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας τοῦ προλεταριάτου, ἀντίθετα μὲ τὶς προβλέψεις τοῦ Μάρξ. Αὐτὸ γεννᾷ στὴν Γερ-

μκνιή Σοσιαλδημοκρατία τόν ἀναθεωρητισμό τοῦ Μπερνστάιν καί χωρίζει βίαια, μέσα σέ ὀλόκληρη τή Διεθνῆ, ἀναθεωρητικούς καί ὀρθόδοξους σοσιαλιστές.

Τὸ πρόβλημα ἀπασχολεῖ καί τὸ Ζωρές. Αὐτὸ πού τόν ἐνδιαφέρει, δὲν εἶναι ἡ ἐρμηνεία, πού θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ στῆ σκέψη τῶν Μάρξ-Ἐγκελς. Τὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ εἶναι ἀδιάφορο. «Τὸ οὐσιαστικό, γράφει, εἶναι πὼς σήμερα κινέας σοσιαλιστῆ; δὲ δέχεται τῆ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ἐξαθλίωσης τοῦ προλεταριάτου. Ἄλλοι στὰ ἀνοιχτά. Ἄλλοι συγκαλυμένα, μερικοὶ μὲ κάποια πινηγρία βιεννέζικης καλοκαγαθίας—ἐννοεῖ τὴν περίφημη στὴν ἐποχὴ ἐκαίην αὐστριακῆ σχολῆ τοῦ Μαρξισμού—ὄλλο διακηρύσσουν πὼς εἶναι λάθος νὰ ὑποστηρίζεται πὼς, συνολικά, ὄλγένα χειροτερεῖ ἡ ὕλικὴ κατάστασι τῶν προλεταρίων. Στὴν πάλη τῶν τάσεων πρὸς τὴν κατὰπτωσι μὲ τίς τάσεις πρὸς τὴ βελτίωσι, εἶναι βέβηιο, πὼς, στὴν ἄμεση πραγματικότητι τῆς ζωῆς, ὑπερισχύουν οἱ δεῦτερες. Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν πλέον νὰ ἐπαναλαμβάνουμε μαζὶ μὲ τοὺς Μάρξ-Ἐγκελς πὼς τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα θὰ καταστραφεῖ, γιὰτὶ δὲν ἐξασφαλίζει στοὺς ἐκμεταλλευομένους του τὸ ἐλάχιστο ἀναγκαῖο γιὰ νὰ ζήσουν. Εἶναι παιδικάστιχη σκέψη νὰ περιμένουμε πὼς ἕνας οικονομικὸς κατακλυσμὸς, πού θὰ ἀπειλοῦσε τὸ προλεταριάτο σ' αὐτὴν τὴν ὑπαρξὴ του, θὰ ἔφερνε μὲ τὴν ἐξέγερσι τοῦ βιολογικοῦ του ἐνστικτοῦ τῆς αὐτοσυντήρησης «τὴ βίαιη κατάρρευσι τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος». Δὲν εἶναι ἡ κατάρρευσι τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, πού θὰ ἐπιβάλλει βαθμιαία τὸ σοσιαλιστικὸ σύστημα στὴν κοινωνία μας».

Τριάντα χρόνια ἀργότερα ἡ καταστροφικὴ κρίσι τοῦ καπιταλισμοῦ πραγματοποιεῖται, στὰ χρόνια 1929-1935. Τὸ προλεταριάτο, μὲ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων του σὲ ὅλες τίς μεγάλες χώρες τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ, ἀπειλεῖται σὲ αὐτὸ τὸ στοιχειῶδες δικαίωμά του στὴ ζωῆ. «Ὅλες οἱ κατακτήσεις του φαίνονται νὰ καταρρέουν. Καί ὅμως τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησῆς του δὲ λειτουργεῖ πρὸς τὴν κατεύθυνσι, πού εἶχε προβλέψει ὁ Μάρξ στὰ 1848. Ἀντίθετα, καρπὸς τῆς μεγίστης ἀπὸ τίς κρίσεις τοῦ Βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ ὑπῆρξε ὄχι ὁ Σοσιαλισμὸς, ἀλλὰ ὁ φασισμὸς σὲ ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη. Ἐκτοτε πάλι χάρι στὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς τῆς πλήρους ἀπασχόλησῆς ἢ ἀνεργία, μὲ τὴν καταστροφικὴ μορφή πού εἶχε πάρει στὴν περίοδο 1929-1935, ἔχει προφανῶς καταπολεμηθεῖ.

Ἡ διάψευσι τῆς μαρξικῆς θεωρίας τῆς ἀπόλυτης ἐξαθλίωσης θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴ διαπίστωσι καί τῆς αἰωνιότητι τοῦ καπιταλισμοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἐὰν ὁ Σοσιαλισμὸς εἶναι ἡ ἀνώτατη βαθμίδα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, τὸ τέρμα τῆς προαιώνιας πορείας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ κτήνους καί τὴν βρβάρότητι πρὸς τὸ καθεστὼς τοῦ ἐλευθεροῦ αὐτοκαθορισμοῦ του καί τῆς ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ του στὴ δεσποτεία τῶν ὕλικῶν συνθηκῶν παραγόντων τῆς ζωῆς, ὅπως τὸ

ιακήρυξε ὁ Ζωρές, τότε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξαρτηθεῖ ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ τραγματοποίησή του ἀπὸ τὴν ἐπιβεβαίωση ἢ τὴ διάψευση τοῦ οἰκονομικοῦ θεωρήματος τῆς ἀπόλυτης ἐξαθλίωσης τοῦ προλεταριάτου. Γι' αὐτὸ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ριζικὰ ὁ ἀναθεωρητισμὸς τοῦ Ζωρές ἀπὸ τὸ σύγχρονό του ἀναθεωρητισμὸ τοῦ Μπερυσταίν, τὸ συμπέρασμα τοῦ Ζωρές παραμένει πάντοτε ἡ σταθερὴ διακήρυξη τοῦ τελικοῦ σοσιαλιστικοῦ σκοποῦ, ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ὅλη κίνησή τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς κοινωνίας, εἶναι ὁ κανόνας ποὺ βγαίνει ἀπὸ ὅλη τὴ διάθρωσή της καὶ τὴν ἴδια τὴ δημοκρατικὴ της συγκρότησι. Ἐνῶ γιὰ τὸν Μπερυσταίν ἡ διαπίστωση τῶν ἰδίων γεγονότων ὀδηγεῖ στὴν ὑποστολὴ καὶ τὴν ἐγκατάλειψή τῆς σημαίας τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ κινήματος γιὰ τὴν πραγματοποίησή του σ' ἓνα ἀπλό κίνημα μεταρρυθμίσεων μέσα στὰ πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ.

* * *

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δώσει κανεὶς μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ Ζωρεσικοῦ σοσιαλισμοῦ χωρὶς νὰ ἀναφερθεῖ σὲ αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πλουσιώτερη εἰσφορὰ τοῦ Ζωρές στὴ θεμελίωση τοῦ σοσιαλισμοῦ. στὸν πατριωτισμὸ τοῦ Ζωρές. Πραγματικὰ ὁ ἄνθρωπος ποὺ πολέμησε μὲ τόση ἀδιάλλακτη ἀκαμψία τὸ σωβινισμό, ὁ ἡγέτης ποὺ ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὶς σφαῖρες ἑνὸς δολοφόνου ποὺ τὸν ὤπλισε ἐναντίον του τὸ κήρυγμα πῶς Ζωρές καὶ ἔθνικὴ ἐγκατάλειψή, καὶ προδοσία ἀκόμη εἶταν ταυτόσημες, ὁ μὲγάλος θεμελιωτῆς τοῦ προλεταριακοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος ποὺ συνέδεσε τὴ δράση γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ μὲ τὴν πιὸ ὠραία, τὴν πιὸ ὑψηλὴ ἀντίληψή τῆς πατρίδας.

Ἐνῶ ὁ Σοσιαλισμὸς κυριαρχεῖται στὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα ἀπὸ τὴν κοσμοπολιτικὴν ἰδέα, πῶς σύμφωνα μὲ τὴ διακήρυξή, τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου «δὲν ἔχει πατρίδα» καὶ βλέπει στὴ Διεθνή τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ὑπέρατο ἰδανικὸ τῆς νέας κοινωνίας ποὺ κυφορεῖται, καὶ ἡ κυρίαρχη, καπιταλιστικὴ τάξη, καλλιεργεῖ καὶ ἐκτρέφει παντοῦ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη τὴν πατριδοκαπιλεία τοῦ σωβινισμοῦ. ὁ Ζωρές ὑψώνεται ἀντίθετος πρὸς τὸ ρεῦμα, συμφιλιώνει τὸ προλεταριάτο μὲ τὸ ἔθνος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἐπιδιώκει νὰ συμφιλιώσει μεταξ' ἑαυτοῦ τὶς ἐχθρικές πατρίδες. στίς ὁποῖες γιὰ κακὴ τῆς μοῖρας εἶναι χωρισμένη, ἡ ἀνθρωπότης.

«Δὲν εἶναι θεμέλιο τῆς πατρίδας, γράφει στὸ περίφημο Χ κεφάλαιο τοῦ «Καινοῦργιον Στρατοῦ». ἀποκλειστικὰ οἰκονομικὲς κατηγορίες, δὲν εἶναι κλεισμένη ἡ πατρίδα στὸ στενὸ πλαίσιο μιᾶς ταξικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐχει πολὺ μεγαλύτερο ὄργανικὸ βάθος καὶ πολὺ περισσότερο ἰδεολογικὸ ὕψος... Γιὰ πολὺ καιρὸ ἡ γῆ εἶταν πολὺ μεγάλη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ ἐπέβλεπε τὸν νόμο τῆς διασπορᾶς του. Ἡ ἀνθρωπότης ὑποχρεώθηκε κατ' ἀρχὴν νὰ συγκροτηθῇ σὲ ὁμάδες χωρισμένες, δύσπιστες ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη. συχνὰ ἐχθρι-

«ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσουάκη, Τόμος 40δς (1960), Τεύχος Γ' 7

κές. Οί πατρίδες αυτές, οί χωριστές ομάδες, υπήρξαν οί όροι για την πραγματοποίηση τών πολύ πλατυτέρων ομάδων, πού έτοιμάζει ή εξέλιξη».

Αυτές όμως οί πατρίδες, δημιουργούν και ώρισμένες κοινές ψυχολογικές καταστάσεις, αφήνουν στην ομαδική ζωή πού δημιουργούν ένα ώρισμένο κοινό κατακάθι της. «Και γι' αυτόν ακόμη τό σκλάβο ή σκληρή έστία, πού την τροφοδοτούσε με τόν πόνο του, είχε κάποτε μιá ζεστή ανάταύγεια, μιá λάμψη χαρούμενη... 'Ο σκλάβος, λέει ο μεγάλος "Όμηρος, δέν έχει παρά μιση ψυχή. 'Αλλά και αυτή τη μιση ψυχή θά κινδύνευε να τή χάσει, αν χωριζόνταν από τό κοινωνικό περιβάλλον, όπου έχει τουλάχιστο ένα καταφύγιο και με τό όποιο τόν ενώνουν, έστω και ελάχιστοι, δεσμοί άμοιβαίας συμπαθείας». Γιατί «είναι άναγκαϊο στο έσωτερικό μιās ομάδας, πού ζει κάτω από τούς ίδιους θεσμούς και άσκει άπέναντι στις γειτονικές της ομάδες μιá κοινή δράση, να δημιουργιέται, ακόμη και μεταξύ τών τάξεων πού έχουν τά πιό αντίθετα-συμφέροντα, ένα κοινό βάθος έντυπώσεων, εικόνων, άναμνήσεων, συγκινήσεων. Δύο άτομα, έχθρικών τάξεων, πού άνήκουν στην ίδια πατρίδα κι' όταν ακόμη βρίζονται, κι' όταν ακόμη χτυπιούνται, είναι υποχρεωμένα να άντλήσουν από την ίδια πηγή τά μέσα της πάλης τους... Οί μάζες, με μόνη την κίνησή τους, με τη μεταβλητή ποικιλία πού σκορπίζει τη ψυχή για να συγκεντρωθεί σ' αυτήν, χαρίζουν στον έαυτό τους εύχαριστήσεις γεμάτες θέλγητρα. Στο θέατρο, στις γιορτές, σε όλες τις συγκινήσεις πού γεννά ή περιέργεια και ή χαρά, στις κρίσεις του πόνου, οί έντυπώσεις του καθενός πολλαπλασιάζονται, μεγαλώνουν, μεταμορφώνονται από τις έντυπώσεις όλων. Οί ατομικές ψυχές είναι ταυτόχρονα άδιαπέραστες και άνοιχτές».

Αυτό τό φαινόμενο του κοινού ψυχολογικού άποθέματος κοινών έντυπώσεων, πού άποτελεί τό υπόβηθο του πατριωτισμού, περιέχει μέσα του δυνάμεις μεγάλες και καλοπροαίρετες, περιέχει όμως και μεγάλους κινδύνους και γεννά μεγάλες άνησυχίες.

«Πρώτο, πολύ συχνά γίνεται μιá ιδεολογική σύγχυση ανάμεσα στην πατρίδα και τις κοινωνικές μορφές, κάτω από τις όποιες άναπτύχθηκε». Και σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας σύγχυσης θεωρεί ο Ζωρές τη στιγμή πού ή Γαλλική μοναρχία και άριστοκρατία προδίδανε τό έθνος και ζητούσαν, κατά την διάρκεια της μεγάλης επανάστασης, την ένίσχυση του έξωτερικού εναντίον του «γιατί είχαν την πεποίθηση πώς είταν ένα με τη Γαλλία, πώς χωρίς αυτές ή Γαλλία θά διαλύονταν και θά έπεφτε στο χάος». «Συμβαίνει έτσι πολύ συχνά οί ένστικτώδεις δυνάμεις της συνήθειας, της παράδοσης, της άλληλεγγύης, πού όλες μαζί συντελούν να σχηματίζουν την πατρίδα να γίνονται δυνάμεις συντήρησης και αντίδρασης. Και γι' αυτό χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για να μπορέσουν οί ανανεωτές, οί άνθρωποι πού προκηρύσσουν ένα άνώτερο δίκαιο, να βγάλουν μέσα από την παλιά πατρίδα μιá πατρίδα

καινούργια καὶ ἀνώτερη. Πρόκειται γιὰ μιὰ κρίσι, βαθύτατη, καὶ ὀδυνηρή. Πρέπει νὰ ἀλλάξει ἓνας ὀλόκληρος ὄργανισμός».

Δεύτερο ἐπικίνδυνον σημεῖο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ πατρίδες, «αὐτοὶ οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ σχηματισμοὶ ἡμᾶδων, δὲν κανονίζονται στὶς ἀμοιβαῖες σχέσεις τους ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ δὲν κυβερνοῦνται ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη. Στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων ὡς σήμερα δὲν ὑπῆρξε ἓνα δίκαιο βέβαιο, ἐξοχλισμένον ἀπὸ ἐγγυήσεις ὠρισμένες καὶ ἀποτελεσματικέες, πού νὰ κανονίζεῖ τις σχέσεις τῶν πατρίδων, τῶν ἐθνῶν, τῶν κρατῶν. Ὡς σήμερα στὶς σχέσεις τῶν λαῶν μεταξύ τους ὑπερίσχυσε τὸ δίκαιο τῆς δυνάμεως, ὁ νόμος τῆς φύσεως».

Τέλος, τρίτο, «πολὺ συχνὰ ἡ πατρίδα ἀπορροφώντας τοὺς ἀτομικοὺς ἐγωῖσμούς σ' ἓνα μεγάλο συλλογικὸ ἐγωῖσμό, σκεπάζει μὲ μιὰ φαινομενικὴ γενναιοφροσύνη τις πικρὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίαις. Πολλὲς φορές οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ ὑποστοῦν τὴν αὐταπάτη, πὼς ὑπηρετοῦν τὴ δικαιοσύνη, ὅταν ἀφροσύνωνται στὴν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων μιᾶς δυνάμεως, ἔστω καὶ ἂν τὰ συμφέροντα αὐτὰ εἶναι ἄδικοι».

Ὅσο οἱ ἄνθρωποι προοδεύουν καὶ φωτίζονται, τόσο τοὺς γίνεται ἀναπόφευκτη ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποσπάσουν κάθε πατρίδα ἀπὸ τις τάξεις καὶ τις ὀλιγαρχίας, γιὰ νὰ τὴν κάμουν κοινὸν κτῆμα ὅλων μὲ τὴν κυριαρχία τῆς ἐργασίας.

Πὼς θὰ γίνῃ αὐτό; Μήπως ἡ μεταβολὴ τῆς κοινωνίας πού διεκδικεῖ νὰ προτείνει ὁ Σοσιαλισμὸς ἵα πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὴν ἀσκήσι μιᾶς ἐξωτερικῆς καὶ ξένης βίας ἐπάνω στὴν πατρίδα; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἄν μιὰ τέτοια ἀντίληψη εἶταν ἀκριβὴς, θὰ σήμαινε πὼς ἀρνιόμαστε συνολικὰ ὀλόκληρη τὴ σοσιαλιστικὴ σκέψη, πού βεβαιώνει πὼς μιὰ καινούργια κοινωνία δὲ μπορεῖ νὰ ζεπεταχτεῖ μέσ' ἀπὸ τὴν παλιὰ, ἐὰν ἤδη μέσα στὴ σημερινὴ κοινωνία δὲν ἔχουν προετοιμαστεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἀλλαγὴ θὰ ἔχει ἐπάνω τῆς τὴ σφραγίδα ὅλων τῶν ἐθνικῶν πραγματικοτήτων. Γιατὶ «ὁ σοσιαλισμὸς δὲν χωρίζεται πιά ἀπὸ τὴ ζωὴ, δὲ χωρίζεται πιά ἀπὸ τὸ ἔθνος. Δὲν προδίδει τὴν πατρίδα. Τὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ τὴ μεταμορφώσῃ καὶ νὰ τὴ μεγαλώσῃ. Τὸ ἀνώτερο ἰδεώδες του δὲ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρά μέσα σὲ μιὰ αὐτόνομη πατρίδα, σύμφωνα μὲ τις μεθόδους ἐνεργείας καὶ πάλης, πού κάνει ἀναγκαῖες ἡ ἱστορία κάθε χώρας, καὶ τὰ στοιχεῖα, πού παρέχει καθένα ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ συστατικά».

Πρὶν πενήντα χρόνια, λοιπόν, πρῶτος ὁ Ζωρὲς ρίχνει τὸ σπόρο τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἰδέας τοῦ σύγχρονου δημοκρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅτι τὸ ἰδεώδες πού ἐκφράζει καὶ θέλει νὰ πραγματοποιήσῃ θὰ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐθνικῆς ἐξέλιξης κάθε λαοῦ, τῆς ἰδιομορφίας του, τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν καὶ ὅρων πού κυριαρχοῦν καὶ καθορίζουν τὴν ἐθνικὴ του ζωὴ καὶ τὴν πορεία του πρὸς τὴν πρόοδο.

Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου σὲ ἀντίθεση, οὔτε περιέχει μιὰ ἀρνήση, τοῦ πανανθρώπινου ἰδεώδους, πού περιέχει μέσα του ὁ σοσιαλισμὸς. Γιὰ νὰ φτά-

σουμε στο ιδεώδες αυτό δύο δρόμοι μᾶς προσφέρονται. Ὁ ένας θὰ εἶταν νὰ πραγματοποιήσουμε τὴν ἀνθρώπινη ἐνότητα μὲ τὴν ὑποταγὴ ὅλων τῶν πατριδῶν σὲ μιὰ καὶ μόνη πατρίδα. Προβλέποντας, ὅμως, ὁ Ζωρὲς τοὺς κινδύνους ποὺ θὰ περιεῖχε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ δημιουργία μιᾶς τέτοιας ὑπερπατρίδας—ἔστω καὶ σοσιαλιστικῆς—τὴν ἀποκρούει. «Θὰ εἶχαμε, λέει, τότε ἓνα τερατώδη καισαρισμό, ἓνα τρομακτικὸ καὶ καταπιεστικὸ ἱμπεριαλισμό, ποὺ ἢ πιὸ τολμηρὴ ἀνθρώπινη φαντασία δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει τίς καταστρεπτικὲς συνέπειές του.

Μένει μόνο λοιπὸν ἡ ἐλεύθερη ὁμοσπονδίαση αὐτονόμων ἐθνῶν, ποὺ θὰ ἀποκηρύξουν κάθε χρησιμοποίησι βίας στὶς σχέσεις τους καὶ θὰ ὑποταγοῦν σὲ γενικοὺς κανόνες δικαίου, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀνθρώπινη ἐνότητα», ποὺ δὲν θὰ σημάνει τὴν κατάργησι τῶν πατριδῶν. Θὰ σημάνει ἀντίθετα, τὸν ἐξευγενισμό τους. Θὰ τίς ἀνυψώσει πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, χωρὶς νὰ χάσουν τίποτε ἀπὸ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους, τὴν πρωτοτυπίαν τους, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματός τους.

Ἄν σκερθεύμε πόσους κινδύνους δημιούργησε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὀλοκλήρη καὶ τὴν εἰρηνικὴ της συμβίωσι, τὸ δόγμα τοῦ «σοσιαλιστικῆς πατριωτισμοῦ» τῶν πριλεταριῶν ὅλου τοῦ κόσμου πρὸς τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσι, στὴ Σταλινικὴ της περίοδο, καὶ πῶς, στὰ τελευταῖα μεταπολεμικὰ χρόνια τοῦ ψυχροῦ πολέμου, ὤθησε στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἀντιπάλου ὑπερπατριωτισμοῦ μὲ κέντρο τους τίς Η.Π.Α., θὰ ἐκτιμήσουμε τότε στὴν πλήρη της ἀξίαν τὴ διακήρυξιν αὐτῆ τοῦ Ζωρὲς, πῶς μόνο αὐτόνομα καὶ ἐλεύθερα ἔθνη εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργήσουν τὴν πανανθρώπιναν κοινότητα καὶ νὰ ματαιώσουν τοὺς κινδύνους, ποὺ περιέχει μέσα της ἡ ὑποταγὴ τῶν πατριδῶν σὲ μιὰ καὶ μόνη πατρίδα.

* * *

Ὅπως μᾶς δόθηκε ἤδη ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ ὑπογραμμίσουμε ὁ Ζωρὲς πίστευε πῶς ὁ ὑπέρτατος σκοπὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσι τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ὑποτελείαν του στὴν φυσικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀναγκαιότητα. Τὴν πίστην του αὐτῆ στὴ φιλελεύθερη οὐσίαν τοῦ Σοσιαλισμοῦ, ποὺ κατ' αὐτὸν ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελικὴ δικαίωσίν του—«στὴν μέλλουσαν κοινωνίαν τὴ σοσιαλιστικὴ, ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐκεῖνη ποὺ θὰ κυριαρχεῖ» διακηρύσσει ὁ Ζωρὲς—τὴν ἔχει διατυπώσει σὲ πάρα πολλὰ κείμενά του. Ὅπως συμφιλιώνει τὸ Σοσιαλισμὸ μὲ τὴν ὀρθὴ ἀντίληψιν τοῦ πατριωτισμοῦ, μὲ τὸν ἴδιον τρόπο τὸν συμφιλιώνει μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ γίνεται ὁ θεμελιωτὴς αὐτοῦ, ποὺ θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ὀνομάσω φιλελεύθερο σοσιαλισμό.

Ἐξετάζοντας τὸ σοσιαλισμὸ ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ του ἀποψή, γράφει : «Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐπιβεβαίωσι τοῦ ἀτομικοῦ δικαίου. Τίποτε δὲ στέκει ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ὁ ὀλοκληρωμένος

ἀτομικισμός». Καί με αὐτό τὸ πρῖσμα βλέπει καὶ τὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας νὰ πραγματοποιεῖ τὴν πλήρη ἀτομικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου : Ἄν βαδίζουμε πρὸς τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἰσότητά δὲν ἐννοοῦμε νὰ τὸ κάνουμε εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας. Δὲν θέλουμε νὰ κλείσουμε τοὺς ἀνθρώπους μέσα σὲ στεγανὰ διαμερίσματα, ἀριθμημένα ἀπὸ τὴ δημόσια ἐξουσία. Δὲν μᾶς ἔχει σαγηνεύσει τὸ ἰδεώδες ἐνὸς ἐνοχλητικοῦ καὶ ἀποπνικτικοῦ κοινωνικοῦ διακανονισμοῦ. Ἔχουμε καὶ μεῖς μιὰ ψυχὴ ἐλεύθερη. Αἰσθανόμαστε καὶ μεῖς μέσα μας τὴν ἀνυπομονησία πού γεννᾷ κάθε ἐξωτερικὸς ἐξαναγκασμός. Καὶ ἂν στὸ κοινωνικὸ καθεστῶς πού φανταζόμαστε δὲ συναντούσαμε ἀμέσως τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀληθινή, τὴν πλήρη, τὴ ζωντανή, ἂν δὲν μπορούσαμε νὰ περπατᾶμε καὶ νὰ τραγουδοῦμε καὶ νὰ παραληροῦμε ἀκόμη κάτω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, θὰ ὀπισθοχωρούσαμε πρὸς τὴ σημερινὴ κοινωνία, παρὰ τὴν ἀταξία τῆς, τὶς ἀνισότητές τῆς, τὴν καταπίεσή τῆς. Γιατί, ἂν ἡ ἐλευθερία καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ψέμμα, εἶναι ἓνα ψέμμα πού οἱ ἄνθρωποι ἔχουν συμφωνήσει μεταξὺ τους νὰ τὸ λένε ἀλήθεια καὶ πού σὲ ὀρισμένες στιγμὲς χιτθεύει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Καλλίτερα ἢ μοναξιά παρὰ ὁ κοινωνικὸς ἐξαναγκασμός. Θὰ τὸ ἐπαναλάβουμε ὅμως ἄλλη μιὰ φορά. Ὅσοι φαντάζονται πὼς θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἀποπνικτικὴ ὑπαλληλοκρατία, προβάλλουν ἀπλῶς στὴ μέλλουσα κοινωνία τὴ σκιά τῆς σημερινῆς. Γιὰ μᾶς ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀξεχώριστη ἀπὸ τὴν ἐλευθερία».

* * *

Τὰ ἴδια τὰ γνωρίσματα τοῦ Ζωρές, αὐτὰ πού τὸν ξεχωρίζουν σὰν ἄθροισμα, σὰν πνευματικὸ καὶ πολιτικὸ ἡγέτη, στὴν ὑπηρεσία τοῦ μεγάλου ἰδεώδους τοῦ σοσιαλισμοῦ, δικαιολογοῦν τὴν ἐπικαιρότητά του, ἀκόμη καὶ σήμερα, σαράντα πέντε χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Ἄπὸ τὰ πυκνὰ δάσος τῶν ἰδεῶν τοῦ Ζωρές, πού ἐλάχιστες κορυφές τῶν μεγάλων δένδρων, πού τὸ σχηματίζουν, προσπάθησα νὰ σᾶς δείξω σήμερα, αὐτὴ πού ξεχωρίζει καὶ ἐπιβάλλεται σὲ ὅλες τὶς ἄλλες, εἶναι ἡ σταθερὴ, ἀκλόνητη πίστη του στὸ ἰδεώδες τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ φάρος πού τὴν προσανατολίζει, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγάλος σκοπὸς τῆς ζωῆς του, στὸν ὁποῖο ἀφιερώνεται ὀλοκληρωτικά. Ὁ Ζωρές εἶναι καὶ παραμένει ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ τῆς ζωῆς του ὁ Σοσιαλιστής, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πόρισμά του ἀπὸ ὅλη τὴν ἐνατένιση καὶ τὴν συλλογὴ του, πάνω στὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ κάμει μιὰ διάκριση «ἀποχρώσεως» μεταξὺ τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ζωρές θὰ ἔπρεπε νὰ πεῖ πὼς καὶ οἱ δύο ἔχουν τὸν ἴδιον τελικὸ ἀνθρωπιστικὸ στόχον, πού τοὺς κάνει νὰ πιστεύουν στὸ Σοσιαλισμό. Χωρίζονται ὅμως στὸν τρόπο, μετὰ τὸν ὁποῖον προσέρχονται στὸ σοσιαλισμό. Ἐνῶ ὁ Μάρξ προσέρχεται στὸ Σοσιαλισμό ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν οικονομικῶν νόμων τοῦ καπιταλιστικοῦ γίγνεσθαι, ὁ Ζωρές κατακτᾶται στὸ σοσιαλισμό ἀπὸ τὴ

μελέτη του ίδιου του ανθρώπινου γίγνεσθαι, στην πιο καθολική και την πιο πλήρη ιστορική σύλληψή του. Γι' αυτό και ο Ζωρεστικός σοσιαλισμός κυριαρχείται από την αγάπη του προς τον άνθρωπο, είναι ένας σοσιαλισμός «σε ανθρώπινη κλίμακα», για να χρησιμοποιήσω τον όρο του Λεόν Μπλούμ, και κυριολεκτικά δονείται από τις ιδέες της δικαιοσύνης και της ελευθερίας.

Ο σοσιαλιστικός αυτός σκοπός παραμένει ο κύριος στόχος του Ζωρέσ σε όλη την πολιτική του σταδιοδρομία. Και για την επιτυχία του στόχου αυτού δε διστάζει να αναθεωρήσει τον Μαρξισμό. Χωρίς να το πει ποτέ του πολύ καθαρά, είναι φανερό από όλα τα γραπτά του πως φοβάται ότι πολλά σημεία του Μαρξισμού, ιδίως όπως είχαν διαμορφωθεί από τους επιγόνους του Μάρξ, κατέληγαν ή στην εγκατάλειψη, το κυρίου σοσιαλιστικού στόχου, που έπρεπε να είναι η κυρία επιδίωξη των σοσιαλιστών και στη μεταβολή του κινήματος για το σοσιαλισμό σ' ένα χωρίς γενικότερη προοπτική μεταρρυθμισμό, ή σε μια φραστική έμμονη στο δόγμα του δασκάλου, ή που, κάτω από την επιμονή στην όρθοδοξία, συγκαλύπτονταν ή ουσιαστική συνδιαλλαγή με το μεταρρυθμισμό και ή, εγκατάλειψη, του τελικού σοσιαλιστικού σκοπού. Σε αυτήν το διπλή, εγκατάλειψη του σοσιαλισμού ο Ζωρέσ αντιτάσσει την έμμονη στον τελικό σκοπό, αλλά και την παράλληλη αναθεώρηση των μεθόδων της επιδίωξής του, που την κάνει αναγκαία ή μεταβολή των συνθηκών και των όρων, μέσα στους οποίους αναπτύσσεται ή δράση του προλεταριάτου. Έτσι, δέν διστάσει ο Ζωρέσ να προτείνει στο Ευρωπαϊκό προλεταριάτο την πλήρη αποκήρυξη της βίας και βάζει τα θεμέλια αυτού του εθνικού και φιλελευθέρου σοσιαλισμού, που, σπώντας τον κλειό της ταξικής απομόνωσης του προλεταριάτου, προβλέπει, πως θα του επιτρέψει να μπει επί κεφαλής του συνόλου των εργαζομένων λαϊκών τάξεων, και μέσον της δημοκρατίας να επιτύχει, έτσι, την τελική ανιδο τους στην πολιτική εξουσία.

Γίνεται, έτσι, ο Ζωρέσ ο θεμελιωτής του συγχρόνου δημοκρατικού σοσιαλισμού, που γύρω από τις μέλλουσες κατευθύνσεις του και τις προοπτικές που έχει για μια άνοδο στην εξουσία, ύστερα από τη μακρά διακυβέρνηση της Ευρώπης από τα κόμματα της δεξιάς στην τελευταία μεταπολεμική δεκαετία, γίνεται τώρα τόση, άλλοτε καλόπιστη και άλλοτε κακόπιστη, συζήτηση.

Ουσιαστικά το πρόβλημα μένει εκεί που το είχε τοποθετήσει στις αρχές του αιώνα μας ο Ζωρέσ. Η σταθερότητα στην επιδίωξη, του σοσιαλιστικού σκοπού πρέπει να συνδυάζεται με την αναθεώρηση, των μέσων της επιδίωξής του, σύμφωνα με τα δεδομένα της πραγματικότητας σε κάθε χώρα. Το γεγονός πως ή δεξιά σε όλη την Ευρώπη, διατηρεί μια δυσανάλογη, προς την ταξική της ύποσταση επιρροή, μέσα σε μάζες, που θα έπρεπε να είναι κτήμα του σοσιαλισμού, πείθει πως το δίδαγμα από τον Ζωρέσ δέν έχει ακόμα συναχθεί σε όλη, του την έκταση και το πραγματικό του βάθος.

Η βαθύτερη κρίση, του συγχρόνου σοσιαλισμού παρουσιάζεται σήμερα

τῆ Γαλλία. Σύγχρονα ὁμοίως στὴν ἴδια χώρα ἡ πρόσφατη ἀνανέωση τῆς χειρονομίας τοῦ Ζωρὲς, τὸ 1893, ἀπὸ τὸν Πιέρ Μαντές Φράνς, δείχνει ὅτι ὁ γαλλικὸς σοσιαλισμὸς περιέχει—ἐξω ἀπὸ τὸν Μολετισμὸ—ζωντανὲς δυνάμεις, πού εἶναι ἱκανεὲς νὰ ἀσκήσουν μιὰ ἐντονη ἐλξη, πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ὄχι γιὰ νὰ ὑποταγοῦν καὶ νὰ συνθηκολογήσουν μαζύ του, ἀλλὰ ἀντίθετα γιὰ νὰ τὸν φέρουν στὸ δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ στὴν ἐνεργὸ ἀλλη γιὰ τὴ Δημοκρατία καὶ τὴν Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη.

Τέλος, ὁ Ζωρὲς, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ πού δεσπόζεται δυστυχῶς ἀπὸ ἓνα πολιτικαντικὸ ἐπαγγελματισμὸ, πού κινδυνεύει νὰ φθείρει ἀνεπακρόβωτα τὴν κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία, ἀντιτάσσει πάντα τὰ ὑψηλὰ παράδειγμα τοῦ πολιτικοῦ πού ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀποστολὴ του, νὰ εἶναι ὁδηγὸς ὁ ἴδιος τῶν μαζῶν πρὸς τὸ σκοπὸ τῆς χειραφέτησης τοῦ ἀνθρώπου καὶ δείχνει σ' αὐτές, μὲ τὸ σύνολο τῶν πράξεών του, πὼς ἀληθινὰ πιστεύει σὲ ὅ,τι διακηρύσσει.

Ἔτσι καὶ ἡ ὑπέρτατη θυσία τοῦ Ζωρὲς στὸ βωμὸ τῶν ἰδεῶν του, ἡ ἄρνησή του νὰ συνθηκολογήσει μὲ τὸν πόλεμο καὶ τίς δυνάμεις πού τὸν προετοίμαζαν, μένουν καὶ θὰ μείνουν πάντα ἓνα ἀνώτερο παράδειγμα ὑψηλῆς πολιτικῆς ἀρετῆς. Καὶ μόνο γι' αὐτὸ θὰ τοῦ ἀξιζε ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τὴν μνήμη του ὅλων τῶν ἀνθρώπων, πού δὲν ἔχουν πάψει νὰ πιστεύουν στὴν ἀξία καὶ τὴ χρησιμότητα τοῦ ιδεώδους γιὰ τὸν ἄνθρωπο.